

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กับผลทางการเมืองที่เกิดขึ้นตามมา: ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ สามารถสรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะจากการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1. สรุปการวิจัย

1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.1.1 เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ของกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.)

1.1.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ของกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.)

1.1.3 เพื่อศึกษาผลทางการเมืองที่เกิดขึ้นตามมาของกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.)

1.1.4 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมกับผลทางการเมืองที่เกิดขึ้นตามมา ของกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.)

1.2 วิธีดำเนินการวิจัย

1.2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ อาสาสมัครสาธารณสุข อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 408 คน

กลุ่มตัวอย่างได้แก่ 1) กลุ่มผู้บริหารจำนวน 10 คน คือ ประธาน อสม. จำนวน 5 คน และเลขานุการ อสม.จำนวน 5 คน และ 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติงานจำนวน 398 คน เปิดตารางสำเร็จรูปของ R.V. Krejcie และ R.W. Morgan (เพ็ญแข แสงแก้ว 2541: 60) ได้จำนวน 196 คน

1.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

1.2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บรวบรวมในช่วงวันที่ 1 พฤษภาคม 2549 ถึงวันที่ 31 พฤษภาคม 2549 ด้วยการนำแบบสอบถามไปให้อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ตอบและรับกลับด้วยตนเอง และทำการสัมภาษณ์ ประธาน อสม. และเลขานุการ อสม. ด้วยตนเอง

1.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการทางสถิติ ด้วยคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบไค-สแควร์ (χ^2) และการวิเคราะห์เนื้อหา

1.3 ผลการวิจัย

1.3.1 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ส่วนใหญ่เป็น เพศหญิง มีอายุระหว่าง 41- 50 ปี ระดับการศึกษา ประถมศึกษาหรือเทียบเท่า มีอาชีพรับจ้างทั่วไป มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง 4,000 - 8,000 บาท

1.3.2 ปัจจัยด้านการรับรู้ข่าวสารทางการเมือง พบว่า กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ส่วนใหญ่อ่านหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับข่าวสารทางการเมืองสัปดาห์ละ 1- 3 ครั้ง (ร้อยละ 51.8) ฟังวิทยุเกี่ยวกับข่าวสารทางการเมืองสัปดาห์ละ 1- 3 ครั้ง (ร้อยละ 43.1) รับชมโทรทัศน์เกี่ยวกับข่าวสารทางการเมืองทุกวัน (ร้อยละ 66.7) สนทนากับบุคคลอื่นเกี่ยวกับข่าวสารทางการเมืองสัปดาห์ละ 1- 3 ครั้ง (ร้อยละ 56.4) และไม่เคยรับฟังการปราศรัยหาเสียง (ร้อยละ 50.3)

1.3.3 ปัจจัยด้านการเป็นผู้นำท้องถิ่น พบว่า กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ส่วนใหญ่เป็นหรือเคยเป็นผู้นำท้องถิ่น (ร้อยละ 99.0) โดยส่วนใหญ่เป็น อสม. (ร้อยละ 87.2) เคยนำความรู้ทางการเมืองมาเผยแพร่สู่ประชาชน โดยการจัดประชุมชาวบ้านมากที่สุด (ร้อยละ 47.7) กรณีที่เคยเป็นผู้นำท้องถิ่น มีความภาคภูมิใจมากที่สุดในเรื่องโครงการจัดสวัสดิการแก่คนชรา และผู้ยากไร้ (ร้อยละ 37.9) และโครงการเผยแพร่ความรู้ทางการเมืองสู่ประชาชน (ร้อยละ 35.4) ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมมากที่สุดในเรื่องความต้องการแก้ไขสภาพแวดล้อม เช่น ขยะมูลฝอย แหล่งเพาะพันธุ์ยุง (ร้อยละ 51.8) กลุ่มตัวอย่างที่ไม่เคยเป็นนักการเมืองท้องถิ่นระบุว่า ไม่เคยมีส่วนร่วมทางการเมืองในท้องถิ่นพอ ๆ กับเคยมีส่วนร่วม 1 - 2 ครั้ง / ปี (ร้อยละ 26.7)

1.3.4 ความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของกลุ่ม

อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) พบว่า กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจว่า คือ การแสดงประชามติ เป็นการเฝ้าตรวจสอบและควบคุมการทำหน้าที่ของผู้แทน โดยประชาชน ซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย (ร้อยละ 87.7) รองลงมาได้แก่ การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเป็นหลักการหรือองค์ประกอบของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (ร้อยละ 82.6) และประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมคือ ประชาธิปไตยที่ประชาชนทุกคนสามารถยกประเด็นปัญหาใดปัญหาหนึ่งขึ้นมาเพื่อกำหนดวาระการประชุมโดยสามารถเสนอทางเลือกและมีส่วนร่วมในการเลือกหรือตัดสินใจสุดท้าย (ร้อยละ 76.9) ตามลำดับ และภาพรวมของความรู้ความเข้าใจ พบว่า กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขส่วนใหญ่มีความรู้ระดับมาก (ร้อยละ 55.9) และความรู้ระดับปานกลาง (ร้อยละ 29.7)

1.3.5 ผลทางการเมืองที่เกิดขึ้นตามมาของกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.)

พบว่า กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมีความเห็นว่าผลทางการเมืองที่เกิดขึ้นตามมาในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.48$) โดยเรื่องที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ประชาชนแสดงถึงความพอใจผู้แทนของตนโดยการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งมากขึ้น รองลงมาได้แก่ ประชาชนกล้าที่เสนอประเด็นปัญหาให้เป็นวาระการประชุม เพื่อหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน ประชาชนสนใจติดตามข่าวสารทางการเมืองจากสื่อทุก ๆ ด้านมากขึ้น และประชาชนยอมสละเวลาจากอาชีพประจำของตนเข้าร่วมประชุมหรือร่วมกิจกรรมของชุมชนมากขึ้น

1.3.6 ผลการทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับปัจจัยด้านต่าง ๆ พบว่า

1) ปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้ไม่มี ความสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

2) ปัจจัยด้านการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองทุกด้าน ทั้งการอ่านหนังสือพิมพ์ การรับฟังวิทยุ การรับชมโทรทัศน์ การสนทนากับบุคคลอื่นและการฟังการปราศรัยหาเสียง ไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

3) ปัจจัยด้านการเป็นผู้นำท้องถิ่น การนำความรู้ทางการเมืองมาเผยแพร่สู่ประชาชนมีความสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยพบว่า ผู้นำท้องถิ่นที่มีการนำความรู้ทางการเมืองมาเผยแพร่สู่ประชาชนโดยการจัดสัมมนาวิชาการมีความรู้ความเข้าใจมาก ส่วนการเป็นหรือไม่เคยเป็นผู้นำ

ท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

4) ผลทางการเมืองที่เกิดขึ้นตามมาเมื่อกลุ่ม อสม. มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม พบว่า ความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์กับผลทางการเมืองที่เกิดขึ้นตามมาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยประชาชนแสดงออกถึงความพอใจผู้แทนของตนโดยการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งมากขึ้น อยู่ในระดับมาก

1.3.7 ผลจากการสัมภาษณ์ประธาน อสม. และเลขานุการ อสม. พบว่า ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ทุกคนจะมีความรู้ความเข้าใจที่เหมือนกันหรือไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีความเห็นว่า เป็นการปกครองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็น เสนอปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน และร่วมกันแก้ไขปัญหา รวมไปถึงการตรวจสอบการทำงานของตัวแทนทางการเมืองที่เลือกเข้าไปได้ด้วย

2) ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ส่วนใหญ่เห็นว่า ปัจจัยด้านการเป็นผู้นำท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม โดยเห็นว่า การที่ อสม. เคยเป็นผู้นำท้องถิ่นมาก่อน จะเป็นที่ยอมรับของประชาชน เพราะเป็นผู้มีประสบการณ์และได้รับข่าวสารที่น่าเชื่อถือมากกว่า เมื่อนำมาเผยแพร่ความรู้สู่ประชาชนอย่างจริงจัง ประชาชนจะเกิดความรู้ความเข้าใจมาก เพราะประชาชนจะเชื่อผู้นำท้องถิ่นที่ใกล้ชิดตนเองมากกว่าคนอื่น

3) ผลทางการเมืองที่เกิดขึ้นตามมาเมื่อกลุ่ม อสม.เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ประชาชนจะแสดงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมออกมาในรูปแบบต่าง ๆ กัน โดยส่วนใหญ่เห็นว่า ทำให้เกิดการตื่นตัวและไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งเพิ่มมากขึ้น

2. อภิปรายผล

จากการศึกษา ความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กับผลทางการเมืองที่เกิดขึ้นตามมา สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

2.1 จากการที่พบว่า กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ในเรื่อง การแสดงประชามติ เป็นการเฝ้าดูตรวจสอบ และควบคุมการทำหน้าที่ของผู้แทนโดยประชาชน ซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ทั้งนี้อาจเป็น

เพราะกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขเป็นผู้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่ประชาธิปไตยทุกครั้งที่มีการเลือกตั้ง ด้วยการเป็นกรรมการประจำหน่วย และทำหน้าที่ในการรณรงค์ให้ประชาชนออกมาใช้สิทธิเลือกตั้ง ทำให้กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขต้องเป็นคนที่มีความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และมีความเข้าใจมากกว่ากลุ่มอื่นก่อน จึงจะสามารถถ่ายทอดข้อมูลต่าง ๆ ได้ โดยเฉพาะการเข้าใจในความหมายและหลักการของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่หมายถึง การเรียกระบอบประชาธิปไตยโดยผู้ตัวแทนที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองและในการตัดสินใจระดับต่าง ๆ มากขึ้น มิใช่ว่าประชาชนจะสามารถทำได้แต่เพียงการเลือกตั้งอย่างเดียว ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ เช่น การเปิดช่องทางให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้ข่าวสาร ความเคลื่อนไหว และความคืบหน้าของการบริหารจัดการประเทศโดยผู้ที่ทำหน้าที่แทนประชาชน หรือการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมแสดงความคิดเห็น และให้ข้อมูลแก่ผู้ที่ทำหน้าที่แทนตนเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ และถอดถอนผู้ที่ทำหน้าที่แทนประชาชนซึ่งขาดประสิทธิภาพ บกพร่องต่อหน้าที่ หรือไม่สุจริต แล้วแต่กรณี ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับวิธีการกระจายอำนาจและทรัพยากรต่าง ๆ ที่ไม่เท่าเทียมกันอันมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน และวิธีการที่ประชาชนนั้นมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจที่มีผลกระทบต่อตน (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล (2548: 14-15) เช่นเดียวกับแนวคิดของธงชัย วงศ์ชัย สุวรรณ (2546: 16) ที่สรุปไว้ว่า หัวใจของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม คือ การที่สมาชิกทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น รับฟัง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับสมาชิกคนอื่น ๆ ได้อย่างทั่วถึงก่อนจะมีการตัดสินใจร่วมกัน ซึ่งประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมนี้ยังมุ่งเน้นที่การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลาย ทั้งในส่วนที่เป็นของรัฐและไม่ใช่ของรัฐ โดยสมาชิกทุกคนสามารถมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น รับฟัง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันก่อนที่จะมีการตัดสินใจ และลงมติในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ บลูม (1975: 65) ที่เห็นว่าระดับความรู้ของบุคคลที่สามารถนำไปถ่ายทอดหรือระดับการนำไปใช้ (application) ได้ เป็นระดับที่ผู้ศึกษาสามารถนำสิ่งที่เรียนอย่างนามธรรมมาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมได้จริง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ (2546) ที่ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนและความคิดเห็นต่อการทำงานของรัฐบาลและองค์กรอิสระ” พบว่าประชาชนที่ได้รับข่าวสาร สนใจ มีความรู้ความเข้าใจทางการเมือง มีความเชื่อมั่นต่อองค์กรอิสระ และคิดว่าพวกเขาสามารถมีอิทธิพลในทางการเมืองได้ จะทำให้มีส่วนร่วมทางการเมืองมากด้วย และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศักระ กบิลกาญจน์ (2535) ที่ศึกษาเรื่อง “บทบาทของอาสาสมัครเผยแพร่ประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน (ผปม.) ในการให้การเรียนรู้ประชาธิปไตย: ศึกษาเฉพาะกรณี

อำเภอละงู จังหวัดสตูล” พบว่า หากอาสาสมัครเผยแพร่ประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน มีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ก็จะแสดงบทบาทในการเผยแพร่ประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนได้สมบูรณ์แบบ

2.2 จากการที่พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลทุกเรื่อง ปัจจัยด้านการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองทุกด้าน ไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ได้มีการจัดการเผยแพร่สัมมนาวิชาการเป็นประจำทุกเดือนโดยมีการให้ความรู้ทั้งทางด้านสาธารณสุข เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เนื่องจากกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) มีหน้าที่รณรงค์ส่งเสริมประชาธิปไตยและการเลือกตั้ง กลุ่มอสม.จึงจำเป็นที่จะต้องรับข่าวสารข้อมูลจากทางราชการเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนเพื่อนำไปเผยแพร่สู่ประชาชนคนอื่น ๆ ได้ และโดยปกติกลุ่ม อสม. ส่วนใหญ่รับชมโทรทัศน์เกี่ยวกับข่าวสารทางการเมืองทุกวัน (ร้อยละ 66.7) อยู่แล้ว ปัจจัยดังกล่าวจึงไม่มีผลต่อความรู้ความเข้าใจ นอกจากนี้ในปัจจุบันประชาชนได้สัมผัสกับการเมืองด้วยการมีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นประจำ เนื่องจากมีการเลือกตั้งในหลายระดับและบ่อยครั้ง ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ ทำให้ซึมซับการเมืองไปโดยปริยาย หลายคนจึงมีความรู้ความเข้าใจโดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยด้านข่าวสารต่าง ๆ โดยเฉพาะการต่อสู้ทางการเมืองในปัจจุบันที่มีมากขึ้น ทำให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองมากตามไปด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุนันท์ เกษมชัยนันท์ (2536) (อ้างถึงใน ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ และเทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ 2542) ที่ศึกษาเรื่อง “ทัศนคติทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสื่อมวลชนไทย: ศึกษาเปรียบเทียบผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์และผู้สื่อข่าวโทรทัศน์สายการเมือง” พบว่า ระดับการศึกษาและรายได้ มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงไม่แตกต่างกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิยนุช เงินคล้ายและคณะ (2540) ที่ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน: ศึกษาเปรียบเทียบประชาชนในเขตเมืองกับประชาชนในเขตชนบท” พบว่า ประชาชนที่มีภูมิหลังแตกต่างกันจะมีส่วนร่วมทางการเมืองแตกต่างกัน ยกเว้นประชาชนที่มีเขตที่อยู่อาศัย ระดับรายได้ อาชีพ และระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน ไม่ทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองในด้านการมีตำแหน่งทางการเมืองแตกต่างกัน ซึ่งผลการวิจัยในครั้งนี้ไม่สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ได้ตั้งไว้

2.3 จากการที่พบว่า ผลทางการเมืองที่เกิดขึ้นตามมาในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.48$) โดยเรื่องที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ประชาชนแสดงถึงความพอใจผู้แทนของตน โดยการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งมากขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของตนเองที่ต้องออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งเพื่อสรรหาคนดีเข้าสู่กระบวนการบริหาร หรือ

เป็นการแสดงการสนับสนุนคนดีเข้าสู่ระบบการเมือง และยังเป็นการแสดงการต่อต้านหรือคัดค้านคนไม่ดีเพื่อไม่ให้เข้าสู่ระบบการเมืองได้อีกต่อไป และเป็นกระบวนการ การแสดงออกของประชาชนในการตัดสินใจที่ใช้สิทธิเลือกคนดีเป็นตัวแทนในการบริหารต่อไป อันเป็นการแสดงให้เห็นที่ชัดเจนว่า เมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมแล้ว จะมีการแสดงพฤติกรรมทางการเมืองออกมาตามความเข้าใจ ซึ่งพื้นฐานเบื้องต้นคือการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง และเป็นการกระทำที่ทำได้ง่าย ประกอบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดให้ประชาชนทุกคนที่มีสิทธิ์ต้องไปเลือกตั้ง จึงมีพฤติกรรมแสดงออกทางด้านนี้เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ปรัชญา เวสารัชช์ (2548) ที่เห็นว่า การตัดสินใจทางการเมืองเกิดขึ้นได้ตลอดทั้งกระบวนการทางการเมือง ซึ่งเริ่มจากตัวปัญหาหรือประเด็นที่ต้องตัดสินใจ การหาทางเลือก การตัดสินใจ และมีการวิเคราะห์ประเมินต่อเนื่อง ในการตัดสินใจ ผู้เกี่ยวข้องอาจอาศัยข้อมูลที่เป็นความจริง หลักเหตุผล และความรู้สึก ซึ่งการตัดสินใจเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นตลอดเวลา และเกิดขึ้นแทบทุกขั้นตอนของการเมือง ซึ่งการตัดสินใจทางการเมืองมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการตัดสินใจเช่นนี้ย่อมกระทบถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ตลอดจนกระทบต่อการอยู่รอดของสังคมโดยรวม นอกจากนี้ การตัดสินใจทางการเมืองเป็นพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือคงไว้ซึ่งสถาบัน กระบวนการ ตลอดจนสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทางการเมือง ซึ่งส่งผลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อความอยู่ดีกินดีของประชาชน และการพัฒนาของประเทศ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ ณรงค์ สนิทสวัสดิ์ (2548) ที่สรุปว่า ปัจจัยทางจิตวิทยาทำให้เกิดความแตกต่างของพฤติกรรมทางการเมือง โดยกล่าวถึงลักษณะนิสัยกับพฤติกรรมทางการเมืองว่า ในหมู่ประชาชนด้วยกันนั้น อาจมีความแตกต่างในเรื่องการมีส่วนร่วมในทางการเมืองเป็นอย่างมาก ซึ่งเกิดจาก ทศนคติทางการเมืองและบุคลิกภาพ กล่าวคือผู้ที่สนใจการเมืองมักจะมีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมืองมากกว่าผู้ไม่สนใจ ซึ่งผู้ที่สนใจการเมืองมักจะมีแนวโน้มที่จะไปลงคะแนนเลือกตั้ง หรือไปช่วยผู้สมัครที่ตนชอบหาเสียง หรืออาจลงสมัครรับเลือกตั้งเสียเอง ความเลื่อมใสในพรรคการเมืองหรือตัวผู้สมัคร บุคคลที่มีความเลื่อมใสในพรรคการเมือง พรรคใดพรรคหนึ่งเป็นพิเศษมีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง นอกจากนั้นผู้ที่มีความเลื่อมใสพรรคการเมืองพรรคใดพรรคหนึ่งเป็นพิเศษยังมีแนวโน้มที่จะมีความสนใจทางการเมืองมากด้วย ความเชื่อในประสิทธิภาพทางการเมืองของตน (political efficacy) ประสิทธิภาพทางการเมืองของบุคคลคือ ความเชื่อว่าเขามีความสามารถที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ คนที่คิดว่าตนเองมีประสิทธิภาพในทางการเมือง มีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่คิดว่าตนไม่มีประสิทธิภาพทางการเมือง ความเชื่อว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองเป็นหน้าที่ (sense of citizen duty) บุคคลที่เชื่อว่าการเข้าไปมีส่วนร่วม

ในทางการเมือง เช่น การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ คนพวกนี้มีแนวโน้มจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ความเข้าใจการเมือง (political understanding) ผู้ที่มีความเข้าใจถึงความจริงต่าง ๆ ในทางการเมือง เช่น รัฐธรรมนูญว่าอย่างไร รัฐบาล สถาปนาผู้แทนราษฎร ประชาชนมีสิทธิและหน้าที่ทางการเมืองอย่างไร มักจะมีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ไม่เข้าใจการเมือง ทั้งนี้การแสดงผลพฤติกรรมความพอใจผู้แทนโดยการออกไปใช้สิทธิเลือกผู้แทนราษฎรเป็นการแสดงความต้องการความพอใจในตัวผู้แทนของตนซึ่งถือเป็นการสนับสนุนหรือเป็นการสรรหาบุคคลเข้าสู่ระบบการเมืองและเมื่อมีพฤติกรรมที่แสดงความไม่พอใจในตัวผู้แทน หรือไม่พอใจต่อระบบการเมืองก็จะมีการแสดงออกโดยการไม่ออกมาใช้สิทธิเลือกตั้ง หรือออกมาหาช่องไม่ต้องการเลือกใคร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีระบบของ เดวิด อีสตัน แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ของ กาเบรียล อัลมอนต์ และแนวคิดทฤษฎีของ ชาร์คานสกี (จุมพล หนิมพานิช 2546) ซึ่งจากแนวคิดทฤษฎีข้างต้นจะพบว่า ผลสะท้อนกลับหรือข้อมูลย้อนกลับ (feedback) ที่จะแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของปัจจัยนำเข้าที่มีต่อข้อเรียกร้อง ทรัพยากร การสนับสนุน หรือการคัดค้านที่ระบบการบริหารรับเข้ามา เช่น กฎระเบียบที่มีอยู่สามารถส่งผลกระทบต่อการไหลเข้า (flow) ของทรัพยากรเข้าสู่หน่วยงาน การบริหาร การให้บริการสาธารณะ และนโยบายในด้านกฎหมายมีผลต่อความพึงพอใจของประชาชนและก่อให้เกิดการเรียกร้อง เป็นต้น ประชาชนจึงแสดงออกโดยผ่านการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ถวิลวดี บุรีกุล (2543) ที่ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2543” พบว่า สิ่งสำคัญของระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนชาวไทยอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมพบว่า การได้รับข่าวสารและความสนใจทางการเมือง ความเข้าใจทางการเมือง การเป็นสมาชิก กรรมการที่ปรึกษากลุ่ม ทำกิจกรรมเกี่ยวกับการเมือง มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเมือง กล่าวคือ เมื่อมีความสนใจ เข้าใจและมีความรู้ และเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองมาก จะทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองมากด้วย และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ (2546) ที่ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน และความคิดเห็นต่อการทำงานของรัฐบาลและองค์กรอิสระ” พบว่า ประชาชนที่ได้รับข่าวสาร สนใจ มีความรู้ความเข้าใจทางการเมือง มีความเชื่อมั่นต่อองค์กรอิสระ และคิดว่าพวกเขาสามารถมีอิทธิพลในทางการเมืองได้ จะทำให้มีส่วนร่วมทางการเมืองมากด้วย

2.4 จากการที่พบว่า ปัจจัยด้านการเป็นผู้นำท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ คนที่เคยเป็นหรือเป็นผู้นำท้องถิ่นจะเป็นผู้ที่เข้าใจถึงการแสดงการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างถูกต้อง และสามารถนำไปเผยแพร่สู่ประชาชนต่อไปได้ เนื่องจากผู้นำท้องถิ่นจะได้รับการถ่ายทอดความรู้จากทางราชการ

หน่วยงานของรัฐอย่างสม่ำเสมอ และมีประสบการณ์ในเรื่องการจัดประชาคม มีการให้แสดงความคิดเห็นกันในที่สาธารณะบ่อยครั้ง จึงเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจที่ดี มีความมั่นใจในการแสดงออกของการมีส่วนร่วม ซึ่งกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ก็เป็นกลุ่มผู้นำท้องถิ่นอีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องทำหน้าที่รณรงค์ส่งเสริมประชาธิปไตยและการเลือกตั้ง เพื่อเป็นการชักชวนประชาชนให้ไปใช้สิทธิในการเลือกตั้ง เฝ้าระวัง สอดส่อง ป้องกันและรายงานการทุจริต โดยได้รับการยอมรับจากคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ให้ช่วยงานในหน่วยเลือกตั้ง และเผยแพร่ประชาธิปไตย (กองสนับสนุนสุขภาพภาคประชาชน 2546: 46) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ปรัชญา เวสารัชช์ (2548: 402-403) ที่เห็นว่าการตัดสินใจทางการเมืองมีการตัดสินใจจากเงื่อนไขทางจิตวิทยา เป็นแนวทางการตัดสินใจที่ไม่ติดขัดกับหลักของความสมเหตุสมผล เช่น การตัดสินใจที่เน้นผู้นำที่ครอบงำ ซึ่งถือว่าการตัดสินใจเกิดจากบุคลิกภาพและพฤติกรรมของผู้นำที่ครอบงำคนอื่น (dominant leader) ตามตัวแบบนี้ ทางเลือกต่าง ๆ ในการตัดสินใจถูกจำกัดเฉพาะเท่าที่ผู้นำให้ความสนใจ โดยทางเลือกสุดท้ายคือ ทางที่ผู้นำต้องการ ซึ่งขึ้นกับแนวโน้มบุคลิกภาพและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ดังนั้น การทำความเข้าใจการตัดสินใจจึงอยู่ที่การพยายามเข้าใจบุคลิกภาพ และมุมมองทางการเมืองของผู้นำ ซึ่งถ้าเข้าใจแล้ว จะเข้าใจว่าอะไรเกิดขึ้น และทำไมจึงเกิดขึ้นอย่างนั้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สนิท ขาวสอาด (2539) ที่ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับท้องถิ่น: ศึกษากรณีโครงการประปาหมู่บ้าน อำเภอเมืองนครพนม และอำเภอธาตุพนมจังหวัดนครพนม” พบว่า ปัจจัยด้านผู้นำ ทั้งด้านผู้นำทางสังคมและผู้นำในครอบครัว เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการสาธารณะท้องถิ่น อันเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในระดับท้องถิ่นและในระดับชาติ ซึ่งผลการวิจัยด้านนี้ตรงกับสมมติฐานการวิจัยที่ได้ตั้งไว้

2.5 จากการที่พบว่า ความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์กับผลทางการเมืองที่เกิดขึ้นตามมา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ เมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมแล้ว จะพบว่ามีพฤติกรรมแสดงออกของความต้องการในการมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเริ่มจากการค้นหาประเด็นปัญหา การหาทางเลือก การตัดสินใจ และมีการวิเคราะห์ประเมินความต่อเนื่อง และเกิดการตัดสินใจที่ชอบด้วยเหตุผล ผู้ตัดสินใจจะใคร่ครวญทางเลือกต่าง ๆ และพิจารณาผลดีผลเสียของทางเลือกแต่ละทาง โดยทั่วไปผู้ตัดสินใจใช้วิธีหลักสองประการในการคำนึงผลได้ผลเสียของการตัดสินใจ คือ คำนึงผลได้เป็นหลักหรือคำนึงถึงผลเสียเป็นหลัก ทั้งนี้ผู้ตัดสินใจอาจใช้ยุทธวิธีทั้งสองผสมผสานกันก็ได้ ดังนั้นผลทางการเมืองของแนวทางนี้จึงเป็นผลลัพธ์ของการตัดสินใจทางการเมือง (ปรัชญา เวสารัชช์ 2548) เมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่ดีแล้ว ผลลัพธ์ทางการเมืองจะ

ได้ผลดีมากกว่าผลเสีย และประชาชนกล้าที่จะแสดงบทบาททางการเมืองตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 บัญญัติรองรับไว้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ อมร รักษาสัตย์ (2544) ที่เห็นว่า ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม กำหนดให้ประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย สามารถมีบทบาทที่สำคัญทางการเมืองได้ เช่น การเรียกคืนโดยการถอดถอน/ปลดจากตำแหน่ง (Recall) หากปรากฏว่าผู้แทนประชาชนใช้อำนาจในฐานะ “ตัวแทน” มิใช่เป็นไปเพื่อหลักการที่ถูกต้อง หรือเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ที่แท้จริง ในทางตรงกันข้าม กลับเป็นการใช้อำนาจโดยมิชอบ โดยทุจริต และเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก ประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยสามารถเรียกอำนาจที่ได้รับมอบไปกลับคืนโดยการถอดถอน/ปลดออกจากตำแหน่งได้ การริเริ่มเสนอแนะ (Initiatives) นโยบาย กฎหมาย และมาตรการ บทบาทนี้เกี่ยวข้องกับการทดแทนการทำหน้าที่ของผู้แทนซึ่งเป็น “ตัวแทน” ของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยว่า ทำงานบกพร่อง ไม่เพียงพอ ไม่ทัน ไม่ตรงความประสงค์ของประชาชน ดังนั้น ในทางปฏิบัติประชาชนจึงขอเสนอแนะนโยบายร่างกฎหมาย รวมทั้งมาตรการใหม่ ๆ เสียเอง การประชุมพิจารณา (Public Hearings) บทบาทนี้เป็นการแสดงออกของประชาชนในการเฝ้าตรวจสอบ และควบคุมการทำงานของผู้นำซึ่งเป็นผู้แทนซึ่งเป็น “ตัวแทน” ของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย กรณีเกิดขึ้นเมื่อฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายบริหาร (รัฐบาล) เตรียมออกกฎหมาย หรือกำหนดนโยบายหรือมาตรการใด ๆ ก็ตาม อันมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่และสิทธิเสรีภาพของประชาชน ประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยสามารถที่จะเรียกร้องให้มีการชี้แจงเหตุผลข้อเท็จจริง และผลดีผลเสียก่อนการออกหรือบังคับใช้กฎหมาย นโยบาย หรือมาตรการนั้น ๆ ได้ ทั้งนี้ประชาชนต้องสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรีอีกด้วย และการแสดงประชามติ (Referendum หรือ Plebiscite) บทบาทนี้เป็นบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการเฝ้าตรวจสอบ และควบคุมการทำหน้าที่ของผู้แทนของประชาชนอีกกรณีหนึ่ง กล่าวคือ ในส่วนนโยบายสำคัญ ๆ หรือการออกกฎหมายที่มีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างมาก เช่น การขึ้นภาษีอากร การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ การสร้างเขื่อนหรือโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ ฯลฯ ประชาชนในฐานะผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยสามารถเรียกร้องให้รัฐบาลรับฟังมติของประชาชนเสียก่อนที่จะตรากฎหมาย หรือดำเนินการสำคัญ ๆ ได้ โดยการจัดให้มีการลงประชามติเพื่อถามความคิดเห็นของประชาชนส่วนใหญ่อันเป็นการตัดสินใจขั้นสุดท้าย ซึ่งบทบาทเหล่านี้เป็นบทบาทที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งของการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ดังนั้น เมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม จึงมีความสัมพันธ์กับผลทางการเมืองที่เกิดขึ้นตามมา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สนิท ขาวสอาด (2539) ที่ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับท้องถิ่น: ศึกษากรณีโครงการประปาหมู่บ้าน อำเภอเมืองนครพนม และอำเภอ

ชาตุนมจังหวัดนครพนม” พบว่า ผลประโยชน์ที่ประชาชนได้รับเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการสาธารณะท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของประชาชนในขบวนการพัฒนาท้องถิ่นนั้นเป็นหลักพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ประชาชนเห็นคุณค่าของประชาธิปไตย คู่ขนานกับการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น การเรียนรู้ทางการเมืองของประชาชน และเป็นการสร้างวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในระดับท้องถิ่นและในระดับชาติ อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ถวิลวดี บุรีกุล (2543) ที่ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2543” พบว่า การได้รับข่าวสารและความสนใจทางการเมือง ความเข้าใจทางการเมือง การเป็นสมาชิก กรรมการ ที่ปรึกษา กลุ่ม ที่ทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเมือง และการมีความรู้เกี่ยวกับวุฒิสภามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งกล่าวได้ว่า ประชาชนที่ได้รับข่าวสารสนใจ เข้าใจ มีความรู้ และเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองมาก จะทำให้มีส่วนร่วมทางการเมืองมากด้วย ซึ่งผลของการวิจัยด้านนี้สอดคล้องกับสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

3.1.1 จากผลการวิจัยพบว่า กลุ่ม อสม. มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม อยู่ในระดับมาก ดังนั้นชมรมอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ควรช่วยทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมสู่ประชาชนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ และรับทราบได้อย่างทั่วถึง เพราะความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์กับผลทางการเมืองที่เกิดขึ้นตามมาด้วย

3.1.2 จากผลการวิจัยพบว่าอาสาสมัครสาธารณสุขยังมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการร่วมประชุมเพื่อร่วมแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา และร่วมเสนอแนวทางแก้ไขปัญหารวมทั้งการร่วมกันเรียกร้องกดดันผู้บริหารให้มีการออกนโยบายที่เกิดประโยชน์สู่ประชาชน อยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้นหน่วยงานราชการ เช่น อำเภอ เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล ที่ทำงานร่วมกับอาสาสมัครสาธารณสุข ควรจัดอบรมให้อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวมากขึ้นเพื่อให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมการมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพและถูกต้องตามหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

3.1.3 จากผลการวิจัยพบว่า ผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่อง

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมได้ดีและแสดงออกได้อย่างถูกต้อง เนื่องจากการถ่ายทอดมาจากหน่วยงานของรัฐ และผู้นำท้องถิ่นจะเป็นผู้ถ่ายทอดสู่ประชาชน ได้อย่างดีเนื่องจากความเชื่อถือของประชาชนที่มีต่อผู้นำท้องถิ่นในฐานะผู้ใกล้ชิดผู้ที่ประชาชนศรัทธาไว้วางใจ ดังนั้นหน่วยงานราชการควรจัดการอบรม ความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมอย่างถูกต้อง ชัดเจนให้กับผู้นำท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องและพัฒนา กับสิ่งใหม่ๆ ตลอดเวลา เพื่อผู้นำท้องถิ่นจะได้นำไปความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่สู่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่การเกิดผลทางการเมืองที่ดีตามมา

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรทำการศึกษาความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กับผลทางการเมืองที่เกิดขึ้นตามมา โดยศึกษาในเขตต่างจังหวัด เช่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ อสม. มีความใกล้ชิดกับประชาชนที่แน่นแฟ้นมากขึ้น

3.2.2 ควรทำการศึกษาในประเด็นอื่น ๆ เช่น การมีส่วนร่วมทางการเมือง ความพึงพอใจ นอกเหนือจากความรู้ความเข้าใจและผลทางการเมืองที่เกิดขึ้นตามมา

3.2.3 ควรทำการศึกษาแบบเจาะลึกถึงรูปแบบและการเผยแพร่ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ที่ต้องทำผ่านกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ว่ามีรูปแบบและวิธีใดที่เหมาะสม

3.2.4 ควรทำการศึกษาปัจจัยด้านอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นต้น

3.2.5 การวิจัยครั้งต่อไปในเรื่องความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ควรใช้แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจแบบเลือกตอบ 4-5 ตัวเลือก เพราะการศึกษานี้เน้นเฉพาะแบบใช้ ไม่ใช่ เท่านั้น จึงทำให้เกิดข้อจำกัดในการวัดความรู้ความเข้าใจ